

[0267] TA IT FORSTEAN FAN DE ALDFRYSKE OARKONDEN

18. *Suwa* en *Scattem*?

Yn O II 120 komme in pear toponymen foar, dy't neijere taljochting fanneden binne:
 rigel 2: dae jen deer to *Scattem* wtwettriet . . .

rigel 6: fan dae jenen deer toe *Suwa* wt wettriet ...

rigel 7: dae jen der toe *Scattem* wtwettriet ...

rigel 9: dae jen der toe *Suwa* wtwettriet ...

Wy moatte hjir to dwaen ha mei twa silen, de iene to *Scattem* en de oare, to *Suwa*, dêr't guon kriter yn Westergoa har oerstallich wetter troch kwyrt rekken nei sé. Net allinne *Scattem* is opfette as plaknamme, mar ek *Suwa*. Beide ha de preposysje *to* by har en beide binne ek yn it nammeregister torjochte kommen, ek *Suwa* dus.

Suwa soene wy leaver opfetsje wolle as: to suden, oan 'e súdkant, yn 'e súdhoeke. It is dan in formaesje lykas *to norda*, *to westa*, *to asta* sa't dy yn de oarkonden ek gauris foarkomme. Sa moat *to suwa* dan troch gearlûking ûntstien wêze út *to sutha*, *to suda* by âldfrysk *sūth*, it suden. Foar dat forskynsel fan gearlûking binne to forlykjen:

O I 514.34 *te suuwe* (de fariant hat *suua*) fan dae stens greft

O II 36.7 fan aesta toe westa *fan swa* toe noerda

O II 73.48 by aeste ende by westa *by swa* by norda

Ek yn de plaknammen *Suwald* (O I 489.5 en O II 91.4) en *Suwameer* (O II 85.52) njonken *Astamer* en *Nordamer* sjogge wy as gearstallend elemint *su(w)a* troch gearlûking en útfallen fan *th*, *d*.

Yn O III 8.47 '*by suda* ende by noerda' en O III 29.3 '*toe suda* weij' wie de *d* noch net útfallen.

Ek by it bûgde adjektyf *sura* <*suthera*, *sudera* by âldfrysk *sūther*, súdlik sjogge wy boppeneamd forskynsel fan gearlûking en útfallen fan *th*, *d*. Sa libbet it hjoed-de-dei allinne noch yn bistjurre foarmen fan plaknammen lykas de *Suorein*, *Soarremoarre* ensfh. Forlykje hjirfoar:

O II 41.59 by *swra* by norda

O III 42.7 oen dae *suijra* sydae

O I 125.11 by da *sura* igge

O I 261 dorso by *sura* ig

O I 295.5	opper <i>sura</i> syda
O II 86.36	daer dy <i>sura</i> eynd rondt oen ...
O I 48.7	dio <i>sure</i> fenne is grait ...
O I 159.6	bi da <i>sure</i> side
O I 219.9	op <i>suura</i> fiolda
O III 41.7	oen dae <i>suyra</i> syda
O III 44.22	oen dae <i>suyra</i> syda dae wey
O III 44.37	oen dae <i>suyra</i> syde
O I 153.3, 5, 8, 9,10	bi da <i>swra</i> ig
O I 154.1	by dae <i>swra</i> igh
O I 165.5	eeta <i>swra</i> eynd
O I 191.5	by dae <i>swra</i> igh
O I 209.14	by da <i>swra</i> syda
O I 214.7, 8, 10	by dae <i>swra</i> sijda
O I 228.6	by dae <i>swra</i> egh
O I 237.24, 26	bij dae <i>swra</i> igh
O I 237.31	mey dae <i>swra</i> eynd
O I 237.36	bij der <i>swra</i> sijda
O I 282.7	bij der <i>swra</i> sijda
O I 291.6,8,9	bij dae <i>swra</i> igh
O II 5.5	bida <i>zura</i> igghe
O II 86.58	by da <i>zura</i> egge
O II 86.48	by dae <i>zuura</i> syda

Wy moatte dus de rigels 6 en 9 sa forstean, as fan dejingen dy't oan 'e súdigge (fan Fryslân) útwetterje. Dat kin, tinkt my, hast net oars wêze as dat hja it wetter by *Teakesyl* kwytreitsje, wol *toe suwa*, mar net *toe Suwa*: it moat mei in lytse letter en yn it nammeregister skrast wurde. Sipma hat de haedletters oernommen fan syn foarbyld: in ôfskrift fan de hân fan Gabbema, dy't der foar 't neist ek al in plaknamme yn sjoen hat.

Dat it hjir giet om *Teakesyl* en súdlik Fryslân, kin ek noch bliken dwaen út it stik fierderop: yn alinea 2, 4 en 5 wurdt praet oer *Sindelra*, *Nyamirdera*, *Auldamirdera*, *Wykelra*, *Slaetmanghia*, der is praet fan it slaen (meitsjen) fan in *set* by *Teakesyl* en fierders dat der in *syl* lein wurde moat tusken de *Aulde Edam* (= *daem* yn de *Alde E*) en *Jobbinga slaet*. Dy *Jobbingesleat* ha wy net fine kinnen, mar de *Alde Ie* is goed bikend: dy roun oarspronklik fan Snits oer Drylst, Wâldsein en Sleat nei *Teakesyl*. Neffens Santema ¹⁾ moat it de âlde forbining west ha tusken de Middelsé (doe't dy noch net bidike wie) en de Sudersé. Dy *Alde Ie* rekke letter bûten gebrûk en greate stikken binne tichtgroeid, mar oare stikken binne iepen bleaun en ha hjir en dêr oare nammen krigen. Rienks en Walter ²⁾ neame it lêste stik foar *Teakesyl* noch de *Ie* (Santema hat dêr *Sylroede* foar) en in sydtûke, dy't effen foar *Teakesyl* skeanwei tsjin de sédyk stomp rint, wurdt fan harren as de *Alde Ie* oantsjut. Dat lêste stikje neamt Santema de oarspronklike útmouning en wol der op út dat it de *Suther-*

1) O. Santema, De Olde Ee en de Sudermude, Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Deel LXXIX, No. 2, 1962, side 117-127.

2) K.A. Rienks en G.L. Walther, Binnendiken en Slieperdiken yn Fryslân, Atlas, Bolswert 1954, side 159.

mutha út de âldfryske wetten is. Yn dy opfetting soe by it meitsjen fan de Teakesyl it stikje sylroede dêrfóár groeven wêze moatte.

Der binne neffens de rigels 2 en 7 fan O II 120 ek guon, dy't *to(e) Scattem* útwetterje. Dat sil in plaknamme op *-um* (skreaun as *-em* dat mear foarkomt) wêze òf ien mei in datyf pluralis¹⁾ en dat kin nei de preposysje *to*. Nou't guon oan 'e *súdkant* by Teakesyl útwetterje, kin *Scattem* - it giet hjir oer de wetterlossing fan súdlik Westergoa - eins allinne mar oan 'e *westkant* fan Fryslân to finen wêze, dêr ommers ha de oaren harren útwettering.

It is bikend, dat de *c* faek foar in *t* forlêzen wurdt yn midsieuske stikken en oarsom. Sykje wy de plakken fan *Scattem* yn it hânskrift op - it is in kopy fan de hân fan Gabbema, hs. Prov. Bibleteek nû. 9056, folio 14 - dan stiet der twaris *Scattem* (sa't it ek fan Sipma oernommen is), mar dy't goed tadigeret, sjocht dat yn beide gefallen Gabbema in hiele lytse *t* boppe de *c* fan *Scattem* skreaun hat. Mei oare wurden: Gabbema hat net goed witten oft er nou *Scattem* of dat er *Stattem* lêze moast. Hy hat syn twivel mei in der boppeskreaune lytse *t* oanjown, dy't yn ien gefal fan Sipma oernommen is. It skeat my dalik yn't sin, doe't ik *Scattem* lies, dat der yn *Makkum* in kunsthûs stiet, dat se dêrre *Statum* neamd ha okkerjiers. Mar hoe't ik ek socht, noch yn Winkler syn Friesche Naamlijst, noch yn de rige Fryske Plaknammen is de namme *Statum* of *Stattum* to finen. Doe ha ik de hear Hein Faber²⁾ opskelle, dy't lange jierren oer dat kunsthûs *Statum* it bihear hawn hat. Hy fornijde mij, dat men destiids foar dat hûs dy namme *Statum* útsocht hie, om't it súdlikste part fan Makkum earder sa hjitte. Neffens de hear Faber is it de buorren om de slúzen (de syl) hinne, wylst it eigentlike Makkum it noardlike part is mei de tsjerkebuorren. Makkum wie mei oare wurden earder in "dûbeldoarp" mei twa buorrens en twa nammen en dat hat ek noch lang to sjen west, mei't der in feart - de melkfeart as ik it goed forstien ha - tusken beide stikken "great"-Makkum lei. De namme *Statum* foar de sylsbuorren wie Faber yn âldere stikken ek wol tsjin kommen.

It sil eltenien nou wol dúdlik wêze, dat der gjin mis op is, dat wy by *Scattem* lêse *Stattum* to dwaen ha mei de *Makkumersyl* of leaver de *Stattumersyl*, dêr't yn earder tiden gâns wetter troch ta Fryslân útkonfoaid is.

1) Sa'n plakoantsjutting foar in pleats ha wy yn *De Staten*, in eardere sate ûnder Boazum, sa't dy yn it tsjerkerekkenboek fan Boazum (O III 39) foarkomt: rigel 6 *dat goed oppe Staten* en H 4 *Haije oppe Staten*. Yn letter tiid waerd *-em* of *-um* yn de dat/acc. nei praep. ta *-en*, dus *Sta(t)tem* waerd *Sta(t)ten*.

2) Myn tank by dizzen oan de hear Faber foar syn freonlike ynformaesje.